

І. М. Рижий,
аспірант, Національний університет ДПС України

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена визначенню сутності та джерел глобалізації. Автор визначає етапи формування глобалізації, вказує позитивні та негативні сторони глобалізаційних процесів, розкриває вплив глобалізації на податкове регулювання економічного розвитку.

The article is devoted to determination of essence and sources of globalization. Author determines the stages of globalization forming, specifies the positive and negative sides of globalization processes, exposes influence of globalization on the tax adjusting of economic development.

ВСТУП

Інтеграція і глобалізація — найчастіше обговорювані теми як у політичних колах, так і серед фахівців-вчених і громадськості. Процеси глобалізації істотно впливають на зміст і темпи формування нових типів відносин у сучасному суспільстві. У новому тисячолітті міжнародне співробітництво переходить в еру глобалізації розвитку, що відкриває для людства не тільки нові, раніше небачені можливості розвитку і якісного росту, але і нові загрози, проблеми і глобальні конфлікти. Тому сьогодні вже немає сумніву, що перед людством об'єктивною стала глобальна проблематика і невідкладні проблеми глобальної організації світоустрою і прийнятного для всіх держав глобального управління.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Глобалістика є відносно молодим науковим напрямом, який сформувався у 90-х рр. ХХ ст. Однак, незважаючи на короткий проміжок часу, питання глобалізації у різних сферах її прояву цікавлять багатьох фахівців. Піонерами розробки даної проблематики можна назвати О. Тоффлера, Ф. Фукуяму, О. Хантінгтона та ін. На теренах СНД проблеми гло-

балізації досліджують Я. Белінська, О. Білорус, С. Єрохін, Т. Кисільова, В. Лексін, В. Щербак, Н. Ющенко та ін. Однак проблема впливу глобалізації на податкове регулювання економічного розвитку залишається малодослідженою. Тому метою нашої статті є визначення економічної сутності глобалізації та виявлення її впливу на податкове регулювання розвитку економіки.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Глобалізація стала важливим аспектом сучасного суспільного життя, одним з найвпливовіших факторів, який визначає вектор розвитку будь-якої держави. Глобалізм як суспільне явище існував не завжди, його виникненню передували бурхливий розвиток інтеграційних процесів в усіх сферах суспільного життя. Основа глобалізаційних процесів була закладена уже в процесах міжнародного поділу праці та знайшла свій подальший розвиток у міжна-

родному співробітництві та інтеграції (рис. 1).

Таким чином, глобалізацію можна вважати вищою стадією інтернаціоналізації економіки. На сучасному етапі розвитку суспільства глобалізація та інтеграція — це багаторівневі поняття, які охоплюють різні сфери: регіональну та національну економіку, товарні, фінансові й валютні ринки, окремі компанії.

Коротко глобалізацію можна визначити як вищу стадію інтернаціоналізації. У більш широкому розумінні глобалізація — це сукупність таких процесів і явищ, як транскордонні потоки товарів, послуг, капіталу, технологій, інформації та міждержавне переміщення людей; переважання орієнтації на світовий ринок торгівлі, інвестування та інших трансакціях (на рівні фірм); територіальна та інституціональна інтеграція ринків [7, с. 10].

Глобалізація — це процес вторгнення будь-якого зовнішнього фактора у внутрішню структуру суспільства, що формувались протягом тисячоліть. Не кожна національна економіка спроможна без соціальних втрат адаптуватись до зовнішніх факторів втручання. Країни конфуціанства більш ефективно адаптуються до змін зовнішнього середовища, зберігаючи власну економічну культуру та цінності. Щодо пострадянських країн Східної Європи, то глобалізація економіки носить на сьогодні більше деструктивний характер.

Аналізуючи передумови розвитку глобалізаційних процесів (рис. 2), можна зробити висновки про наявність як позитивних, так і негативних наслідків глобалізації.

З одного боку, глобалізація дає безліч переваг країнам-учасницям глобалізаційних процесів — це і вільне переміщення робочої сили, капіталів, технологій, фінансових потоків, доступ до джерел дешевої сировини тощо. Але уже в самих перевагах глобалізації приховані ризики і недоліки.

Вигоди глобалізації розподіляються в світі дуже нерівномірно. На тлі безпрецедентного багатства — гнітюча бідність і нерівність між країнами та всередині країн. Майже половина населення світу змушена жити менш ніж на 2 долара США на день, а 1,2 млрд осіб існують менш ніж на 1 долар. Із загальної чисельності робочої сили в світі (приблизно 3 млрд осіб) — 140 млн трудящих взагалі не мають роботи. Нерівність відбувається і в розподілі доходів. І

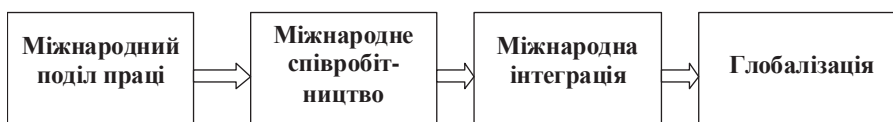

Рис. 1. Етапи розвитку глобалізації

Рис. 2. Джерела глобалізації

млрд осіб, які живуть в розвинених країнах, одержують 60% усіх доходів світу, а три з чвертю млрд осіб у країнах з низьким рівнем доходів заробляють менше 20% доходів [8].

Тому ми погоджуємося з А. Чухном, що глобалізація економіки — це не лише вигоди від участі країни в світових економічних процесах, але й висока ймовірність втрат, зростання ризиків. Глобалізація передбачає, що країни стають не просто взаємозалежними, але й більш вразливими щодо негативного впливу світогосподарських зв'язків. Світова практика доводить, що вигреш від глобалізації розподіляється далеко не рівномірно між країнами та суб'єктами економічної діяльності. Отже, до негативних наслідків глобалізації відносяться: посилення нерівномірності розвитку країн світу, нав'язування сильними країнами своєї волі, нерациональної структури господарства, політичної та економічної залежності [17].

В умовах глобалізації можливий прояв руйнівного впливу відцентрових сил, пов'язаних з цим процесом, що може привести до розриву традиційних зв'язків усередині країни, деградації неконкурентоздатних виробництв, загострення соціальних проблем, агресивному проникненню чужих даному суспільству ідей, цінностей, моделей поведінки. Серед найбільш важливих проблем глобалізаційних процесів можна назвати:

— нерівномірність розподілу переваг від глобалізації в розрізі окре-

мих галузей національної економіки;
— можлива деіндустріалізація національних економік;

— можливість переходу контролю над економікою окремих країн від суверенних урядів у інші руки, зокрема до сильніших держав, ТНК або міжнародних організацій;

— можлива дестабілізація фінансової сфери, потенційна регіональна або глобальна нестабільність через взаємозалежність національних економік на світовому рівні. Локальні економічні коливання або кризи в одній країні можуть мати регіональні або навіть глобальні наслідки.

Найбільш хворобливі наслідки глобалізації можуть відчуті на собі менш розвинені країни, що відносяться до так званої світової периферії. Основна маса з них, беручи участь в інтернаціоналізації як постачальники сировини і виробники трудовісної продукції, опиняються в усебічній залежності від передових держав та мають низькі й нестабільні доходи, залежні від кон'юнктури світових ринків. До таких країн належить і Україна.

Глобалізація для таких країн породжує, окрім вище перелічених, і ще безліч інших проблем:

— збільшення технологічного відставання від розвинених країн;

— зростання соціально-економічного розшарування, маргіналізацію (тобто руйнування державного суспільства, що є процесом розпаду соціальних груп, розривом традицій-

них зв'язків між людьми, втрату індивідами об'єктивної приналежності до тієї або іншої спільноти, відчуття причетності до певної професійної або етнічної групи);

— зубожіння основної маси населення;

— посилення залежності менш розвинених країн від стабільності й нормального функціонування світового господарства;

— обмеження ТНК здатності держав проводити національно орієнтовану економічну політику;

— зростання зовнішнього боргу, перш за все міжнародним фінансовим організаціям, який перешкоджає подальшому прогресу національних економік.

Загалом глобалізація значно ускладнює процеси прийняття управлінських рішень, у тому числі з проблем податкового регулювання, що зумовлено необхідністю його гармонізації та уніфікації у різних країн, які співпрацюють в умовах глобалізації.

Як показав історичний, політичний та економічний досвід ХХ ст., попри оптимістичні очікування марксистів і деяких провідних західних учених, ера імперіалізму не тільки не закінчилась, а набула нових специфічних ознак розвитку. Імперіалізм у ХХ ст. не став, як передбачав В. Ленін, останньою стадією капіталізму. Подальший його розвій пішов у двох напрямках — соціалізації капіталізму і глобалізації капіталізму [1].

Проведені протягом останніх 20 років дослідження процесів глобалізації, глобальних трансформацій, наслідків і загроз глобалізації показують, що у світі виник новий глобальний імперіалізм як симбіоз модерного державного імперіалізму з імперіалізмом глобальних корпорацій та міжнародних організацій. Імперські глобальні держави зрощуються і діють спільно з транснаціональними глобальними корпораціями. Глобальні корпорації посилюють вплив на держави і використовують їх як механізми своєї експансії і впливу на міжнародні організації, такі як СОТ, МВФ, СБ та інші.

Однією з найважливіших перешкод на шляху досягнення мети в області розвитку в умовах глобалізації є недостатній ступінь узгодження державної економічної та, зокрема, податкової політики на національному, регіональному і глобальному рівнях. Стало фактом те, що глобалізація об'єктивно веде до розмивання і знецінення регулюючих функцій податків національної держави, яка вже не може, як раніше, захищати національну економіку від небажаних зовнішньоекономічних дій, проте їхня роль залишається виправданою.

Економічна ізоляція для Украї-

ни, в тому числі за допомогою податкових важелів, втім, як і для будь-якої іншої держави, неминуче загрожує втратою темпів економічного розвитку, технологічної стагнацією і поширенням бідності. Саме тому Україна визначила правильний і перспективний курс на інтеграцію у світовий економічний простір.

У даний час відбувається якісна зміна ролі оподаткування в економіці. Зберігаючи функції основного важеля наповнення бюджету, оподаткування починає відігравати значний вплив на міжнародне розміщення виробництва, прями та портфельні інвестиції, діяльність фінансових ринків. Нова роль оподаткування виявляється в рамках функціонування різних інтеграційних угруповань, зокрема, гармонізація оподаткування є одним з перспективних елементів євроінтеграційних процесів в Україні та неминучим наслідком глобалізації.

Зважаючи на те, що Україна знаходиться у центрі Європи, зміни у податковому регулюванні мають бути направлені на гармонізацію податкового регулювання з країнами ЄС. У даний час структура оподаткування в країнах-членах ЄС характеризується значним ступенем уніфікації: податкові системи всіх країн-членів ЄС застосовують такі види податків, як податок на прибуток, прибутковий податок на доходи фізичних осіб, ПДВ, соціальні податки. Такі елементи податкової системи, як порядок розрахунку і сплати податків, податкові пільги, система контролю за платниками податків з боку податкових органів, багато в чому також є ідентичними.

Порядок стягування більшості податків значною мірою уніфікований, а відносно ПДВ є загальним для всіх країн-членів ЄС. У той же час податкові системи країн-членів ЄС мають свої особливості, що пов'язані з пріоритетами національної економічної політики, бюджетними взаємовідносинами між різними рівнями влади або іншими чинниками. Крім структури податкових систем значною мірою гармонізація охопила і напрям податкових реформ, здійснених у країнах-членах ЄС. Останніми роками більшість країн-членів ЄС провели реформи, направлені на зменшення рівня прямого оподаткування компаній.

Одним із чинників, що визначає напрямки реформування податків на доходи в постсоціалістичних країнах — нових членах ЄС, є податкова конкуренція, спрямована на створення найсприятливіших умов для залучення прямих іноземних інвестицій. Наслідком цієї конкуренції стало зниження ставок податку на прибуток в Польщі — з 34 до 19%, в Чехії — з 35 до 26%, в Латвії — з 25 до 15%, в Литві — з 29 до 15%, а також запро-

вадження в Литві, Латвії та Естонії пропорційного податку з доходів громадян відповідно за ставками 33, 25 і 24%. Однак, дана податкова конкуренція викликає невдоволення в "старих" країнах-членах ЄС, проявом якого стали пропозиції щодо посилення гармонізації податку на прибуток, у тому числі запровадження єдиної мінімальної ставки цього податку, обов'язкової для всіх країн-членів ЄС. Подальше загострення податкової конкуренції може дати поштовх для активізації обговорення та застосування рішучих дій, оскільки така конкуренція — це "перегони на виснаження", від яких, в кінцевому підсумку, можуть постраждати уряди всіх країн, оскільки державні доходи зменшаться. До того ж, згідно з результатами досліджень західних вчених, на економічну динаміку в довгостроковій перспективі впливає не стільки податкова політика (принаймні зменшення податкових ставок саме по собі не гарантує прискорення економічного розвитку), скільки такі чинники, як накопичення та розповсюдження знань, нагромадження людського капіталу, рівень розвитку інститутів, якість економічної політики держави і бюрократичного апарату. Практичним підтвердженням зазначених теоретичних висновків є висока конкурентоспроможність таких країн, як Фінляндія, Швеція і Данія. Незважаючи на найвищий рівень оподаткування (Фінляндія — 45,9% від ВВП, Швеція — 50,6%, Данія — 48,9%), ці країни, завдяки ефективному макроекономічному регулюванню, якості державних інститутів, значним державним інвестиціям у розвиток людського капіталу, впровадженню новітніх технологій посідають, за даними давоського Всесвітнього економічного форуму у міжнародному рейтингу конкурентоспроможності, чільні місця.

Основними пріоритетами політики податкової гармонізації, що проводиться в даний час в ЄС, є ліквідація неефективних елементів податкових систем і відмова від номінального податкового суверенітету країн-членів ЄС. Одночасно концепція податкової гармонізації припускає збереження самобутності національних податкових систем і не передбачає повної стандартизації порядку стягування податків у ЄС. У той же час європейська податкова гармонізація підкоряється чітко визначеним принципам. Відповідно до принципів "пропорційності" і "субсидіарності" інститути ЄС не мають права самостійно встановлювати норми оподаткування, без їх попереднього узгодження з країнами-членами ЄС. Принцип "податкової недискримінації" базується на двох основних положеннях:

1. Неможливості прямого або

непрямого обкладення внутрішніми податками однією державою-членом ЄС продукції іншої держави-члена ЄС в розмірах, що перевищують оподаткування національної продукції.

2. Державою-членом ЄС не повинна обкладатися продукція інших держав-членів ЄС внутрішніми податками з метою прямого захисту іншої продукції.

Принцип "податкової недискримінації" часто знаходить своє практичне застосування в арбітражній практиці ЄС. Тісно пов'язаним з принципом "податкової недискримінації" є принцип "нейтральності оподаткування", що полягає в забороні на відшкодування внутрішнього оподаткування при ввезенні продукції на територію іншої держави-члена ЄС в розмірі, що перевищує рівень сплачених прямих або непрямих податків.

Отже, очевидно є зацікавленість європейського бізнесу у формуванні єдиного підходу до проблем оподаткування в рамках ЄС. Необхідність обчислення і сплати податків відповідно до різних вимог країн-членів ЄС, існування специфічних і часто не пов'язаних одне з одним податкових формальностей призводять до збільшення витрат і не дають європейському бізнесу повною мірою використовувати переваги, що надаються наявністю спільного ринку і єдиної валюти. Більше того, окремі відмінності в податкових системах країн-членів ЄС приводять до можливості міжнародного подвійного оподаткування доходів європейських корпорацій, що негативно позначається на розвитку обороту товарів, послуг та інвестицій в ЄС.

Треба мати на увазі, що в поняття податкової гармонізації і податкової координації можна вкладати різний зміст. Координація податкової політики має на увазі, що уряди прагнуть зменшити податкові перекоси, які призводять до меншого порівняно із взаємними домовленостями економічного благополуччя. Гармонізація означає прагнення держав до більшого одноманіття податкових систем (наприклад, стосовно бази оподаткування і ставок). Оптимізація і гармонізація є можливим результатом координації. Хоча податкова координація і гармонізація податкових відносин між країнами носить поки що не масовий, а скоріше епізодичний характер, теоретичні рішення на майбутнє треба шукати вже сьогодні [12].

Податкове регулювання економіки України в умовах глобалізації вимагає конкретизації об'єктів податкового регулювання з метою недопущення ситуації, коли Україна втрачатиме свої можливості, постійно перебуваючи в групі аутсайдерів. Для цього необхідно забезпе-

чити умови для її стабільного економічного розвитку.

Термін "розвиток" часто вживається у різних контекстах — соціально-економічний розвиток, розвиток конкретної території тощо. У кожному випадку під розвитком мається на увазі будь-яка прогресивна зміна, перш за все в економічній сфері. Якщо зміна кількісна, говорять про економічне зростання. При якісній зміні мова може йти про структурні зміни або про зміну змісту розвитку, або про набуття економічною системою нових характеристик [9]. Економічний розвиток розглядається із застосуванням системного підходу і визначається як процес цілеспрямованих змін, внаслідок яких виникає якісно новий стан економічної системи [16, с. 70—81, 2, с. 62—70]. Поняття "розвиток" і "зростання" знаходяться між собою, як правило, у співвідношенні: зростання валового продукту супроводжується змінами в технології виробництва, пов'язане з появою нових видів продукції і цілих галузей. Іншими словами, зростання викликає якісні зміни в економіці, сприяє її загальному розвитку. Зі своєї сторони позитивні якісні зміни у відносинах власності, розподілу і перерозподілу доходів, фінансової стабілізації активно впливають на економічний ріст.

Найбільш загальною характеристикою економічного розвитку є динаміка основних макроекономічних показників, однак дослідження податкового регулювання економічного розвитку в умовах глобалізації вимагає їх конкретизації, вибору з усієї маси тих, які дають найбільш адекватну картину результатам податкового регулювання. На наш погляд, до таких показників можна віднести динаміку ВВП, обсяги зовнішньоторговельних операцій та динаміку прямих іноземних інвестицій в Україну. ВВП, будучи головним макроекономічним показником, характеризує загальну тенденцію розвитку економіки держави, а в умовах глобалізації виступає своєрідним індикатором того, наскільки повно держава використовує свій економічний потенціал.

Податкове регулювання в умовах глобалізації має бути спрямоване на максимальне використання державою тих переваг, які надаються їй в умовах інтеграції. Однією з таких переваг є активізація зовнішньої торгівлі. Будь-яка держава для забезпечення економічного розвитку в умовах глобалізації має намагатися нарощувати обсяги експорту, причому дотримуватися переважання експорту кінцевої продукції, а не сировини. Ще однією з переваг глобалізації є відкриття доступу до ринків капіталу, що дає можливість залучити необхідні обсяги іноземних

інвестицій. Тому, відповідно до цілей економічного розвитку, будується і система критеріїв ефективності податкового регулювання.

У науковому розумінні критерій є головним, визначальним виміром певного процесу або явища. Критерій — це риса відповідності теорії та практики, і водночас — відповідності практики поставленій меті. Ефективність — це відношення результатів до витрат, понесених на досягнення [4, с. 187]. У тісному зв'язку з ефективністю перебуває ефект, який С. Мочерний трактує як досягнутий результат у різних формах вияву [3, с. 343]. Г. Осовська під ефектом розуміє результат реалізації заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва за рахунок економії всіх виробничих ресурсів [11, с. 160]. На наш погляд, в рамках даного дослідження найбільш прийнятним є класичне енциклопедичне визначення ефективності як здатності приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо [3, с. 508]. Таким чином, критеріями ефективності податкового регулювання економічного розвитку в умовах глобалізації можна визначити наступні:

- зростання реального ВВП;
- зростання обсягів експорту та покращення його структури;
- зростання обсягів іноземних інвестицій.

ВИСНОВКИ

На сьогоднішній день процеси глобалізації охопили всі сфери життя суспільства, особливо швидко вони розвиваються у сфері економіки. Прискорена інтеграція у світовий економічний простір без врахування як окремих певних переваг, так і усіх об'єктивних небезпек, може призвести Україну до фіксації на стадії відставання в економічній та соціальних сферах. Тому процеси гармонізації та уніфікації податкового регулювання мають спочатку пройти стадію координації, а надалі проходити з урахуванням не тільки вимог світової економіки, але й з урахуванням національних інтересів.

Література:

1. Білорус О. Глобалізація і глобалізм: парадокси чи закономірність постіндустріальної цивілізаційної еволюції / О. Білорус // Економічний Часопис-XXI. — 2004. — № 3.
2. Гражевська Н. Управління складними соціально-економічними системами в контексті синергетичної парадигми / Н. Гражевська // Вища школа. — 2008. — № 3. — С. 62 — 70.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: ВЦ "Академія", 2000. — 864 с.
4. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол. В. Мочер-

ний (відп. ред.) та ін. — К.: ВЦ "Академія", 2000. — 951 с.

5. Егишянц С.А. Тупики глобалізації: торжество прогреса или игры сатанистов? / С.А. Егишянц. — М.: Вече, 2004. — 448 с.

6. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) [монографія] / С.А. Єрохін. — К.: Світ знань, 2002.

7. Єрохін С.А. Фінансово-економічний механізм глобалізації / С.А. Єрохін // Фінансово-економічний розвиток України в умовах глобалізації [монографія] / Під ред. Я.В. Белінської. — К.: Національна академія управління, 2008. — С. 8—15.

8. Кисільова Т.М. Соціальна політика в умовах глобалізації [електронний ресурс] / Т.М. Кисільова / Режим доступу: — <http://www.niss.gov.ua/Table/Jalilo18/011.htm>.

9. Лексин В.Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития. — изд. стереотип. / В.Н. Лексин, А.Н. Шевцов. — М.: Эдиториал УРСС, 2003. — 368 с.

10. Лексин В. Общероссийский реформы и территориальное развитие. Депрессивные территории: прежние проблемы и новые варианты их решения / В. Лексин, А. Шевцов. // Российский экономический журнал. — 2001. — № 9. — С. 41—47.

11. Осовська Г.В. Основи менеджменту: [навч. посіб.] / Г.В. Осовська. — К.: Кондор, 2003. — 556 с.

12. Паєнтко Т.В. Прибуткове оподаткування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку [монографія] / Т.В. Паєнтко. — К.: Комп'ютерпрес, 2007.

13. Тоффлер О. Третья волна / О. Тоффлер. — М.: Политиздат, 1987.

14. Фукуяма Ф. Социальный капитал и мировая экономика / Ф. Фукуяма. — Ростов-на-Дону: Перспектива, 1995.

15. Хантингтон С. Если не цивилизация, то что? / С. Хантингтон — М.: НИК, 1993.

16. Чешков М. развитие: философская идея и конкретные исследования / М. Чешков // МЭ и МО. — 2004. — № 8. — С. 70—81.

17. Чухно А. Основи економічної теорії. [електронний ресурс] — <http://library.if.ua/book/61/4432.html>.

18. Щербак В. Налог работает на... глобализацию / В. Щербак // Экономика Украины. — 2005. — № 11. — С. 46—54.

19. Ющенко Н.К. Економічна глобалізація і її вплив на сучасний світ / Н.К. Ющенко // Наукові праці ДонНТУ. Серія Економічна. — Випуск 84. — С. 6—12.

20. Schumpeter in the History of Ideas / Ed. by Y. Shionoya and M. Perlman. — Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1997. — 135 p.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2009 р.